

iz sredine ploče u kut. U Italiji nastaje u 16. stoljeću „slobodna” rohada, a nju zamjenjuje rohada po današnjim pravilima, uvedena u Francuskoj u 18. stoljeću.

„Rohada je potez kralja i topa koji se računa kao jedan potez (kralja) i koji se mora izvesti na slijedeći način: kralj se premješta s početnog polja na jedno od dva najbliža polja iste boje na istom redu, a onda se top prema kojem se kralj pokrenuo premješta preko kralja na polje koje je kralj upravo preskočio.” (H. Golombek, Šahovska enciklopedija, Zagreb, 1980., preveo vелеmajstor Dražen Marović, str. 234.)

Postankom rohade morao se uvesti naziv za taj potez. U većini evropskih jezika poslužio je za osnovu perzijski naziv za topa koji se očuvao u engleskome nazivu za tu figuru (rook). Tako imamo u njemačkom jeziku *d i e R o c h a d e*, u francuskome *r o c h a d e* (čit. rošad), u ruskome *r o k i r o v k a* (ali u engleskom jeziku: *c a s t l i n g !*).

Na počecima organiziranoga šahovskog života u Hrvatskoj krajem prošloga i početkom ovog stoljeća javila se potreba za uređenjem šahovskog nazivlja. Zbog utjecaja njemačkog jezika (Austro-Ugarska Monarhija) preuzet je njemački naziv prilagođen sustavu hrvatskog jezika (njemačko *ch* zamijenjeno je sa *h, e* sa *a*). Tako smo dobili imenicu ženskog roda *e*-vrste: rohada. Taj se naziv toliko proširio da je dovoljno uputiti na bilo kojega hrvatskog šahistu od Izidora Grossa do danas. Na primjer u prvoj šahovskoj knjizi na hrvatskome jeziku, Grossovoj „Šahovskoj abecedi” (Karlovac, 1909):

„Rohada je ali samo u stanovitim položajima dopuštena. Rohirati se ne smije: I. Ako se je kralj ili rohirajući toranj već micao...” (Str. 33–34).

Ili iz najnovijih vremena:

Rijetko se upotrebljava naziv *r o k a d a*. Zbog opće usvojenosti rohade ne može se rokada preporučiti. Stoga nije u pravu Vladimir Vuković

kada je u knjizi „Umijeće šahovskog napada” (Zagreb, 1974., II. izd., str. 29) napisao:

„Naziv rohada izvodi se od starog perzijskog izraza *r o h* ili *r o k* za topa, koji se je sačuvao u engleskom imenu rook (čit. ruk) za tu figuru. Prema tome je pravilno pisati rohada ili rokada, a nikako rošada.”

Zasluzni majstor griješi jer za hrvatski naziv nije važan jezik izvornik, nego jezik posrednik, dakle njemački. Zato je pravilno jedino rohada (kao što je i on sam inače pisao).

S time se slaže prof. Jonke u knjizi „Književni jezik u teoriji i praksi” (Zagreb, 1965., II. izd., str. 324). Pišući o deterđentu, spominje on i naš slučaj:

„Uzmimo npr. naoko čudan slučaj sa šahovskim izrazom *r o h a d a* i *r o š a d a*, *r o h i r a t i* i *r o š i r a t i*. Prvi je oblik tih riječi ušao u hrvatsku šahovsku terminologiju prema njemačkom izgovoru *r o c h i e r e n i d i e* *R o c h a d e*, a drugi u srpsku šahovsku terminologiju preko francuskog izgovora riječi *r o c h a d e* (čit. *r o š a d*).”

„Ispravno je Sc5 da bi na veliku rohadu udario s f5. ... Odmah Lf2 izbjegava slabljenje rohade do kojeg ovako dolazi.” (Dr. Marović, Fischer I., Zagreb, 1982., str. 19.)

U srpskoj pak terminologiji preuzet je francuski izgovor riječi, *r o š a d a*, a u slovenskom *r o k a d a*.

Iz tih razloga treba u rječnicima dati prednost rohadi i definirati uz taj naziv, a ne uz rošadu. Pogriješio je, mislim, B. Klaić u „Rječniku stranih riječi” (Zagreb, 1981., kao i izdanje iz 1974.) kada je rohadu i rokadu uputio na rošadu i dao definiciju na tome mjestu.

To vrijedi i za glagole *r o h i r a t i*, *r o š i r a t i* i *r o k i r a t i* iza pridjeve *r o h i r a n*, *r o š i r a n* i *r o k i r a n*.

Krešimir Pavić

ŠTO PLOVI SVEMIROM: ČUNAK ILI TAKSI?

12. travnja 1981. u Sjedinjenim Američkim Državama poletjela je u svemir letjelica koja se vraća nazad sposobna da opet leti, kao što je i

letjela. Amerikanci su je nazvali „space shuttle” (čit. *spejs šatl*), što u prijevodu znači „svemirski čunak”. To je opći naziv, a pojedini brodovi gradit će ih više, dobit će posebna imena, prvi se zove „Columbia”. Amerikanci su pošli odatle

što vozilo plovi u svemir i nazad, dakle tamo-amo kao i čunak.

Kako je *space shuttle* veliko tehničko postignuće, o njemu se i kod nas govorilo i pisalo mnogo, ali je upotrijebljeno i mnogo naziva:

svemirski brod,
svemirska lađa,
svemirska letjelica,
svemirski čunak,
(svemirski) raketoplan,
svemirski taksi,
svemirski tramvaj,

da i ne spominjemo različite veze sa *shuttle*, *Space Shuttle*, *Columbia*.

Budući da je tom vozilu osigurana trajna budućnost, a s vremenom će mu značenje bivati sve veće -- već je osnovana i privatna kompanija koja kani prevoziti i turiste -- ne možemo ostati pri ovako brojnim nazivima, moramo potražiti jedan koji će imati sve uvjete da se općenito prihvati. Što prije, to bolje, jer ako se ustali neprikladan naziv, ni odličan ga kasnije neće lako potisnuti.

Zbog toga se i požurio dr. Zdravko Ašperger i osam dana poslije polijetanja „Columbije“, 20. travnja 1981., objavio u Vjesniku članak u kojem razmatra taj problem. Iznoseći mnogo zanimljivih i korisnih podataka, on smatra da je *svemirski taksi* neprikladan i neadekvatan naziv i zalaže se za doslovan prijevod: *svemirski čunak*. Slažemo se s njime da *svemirski taksi* možemo odmah izbaciti iz konkurencije, da „svemirski tramvaj“ i ne spominjemo, *svemirski brod* i *svemirska letjelica* opće su imenice za svaku vrstu svemirskih vozila, *svemirska lađa* veoma je figurativno, *raketoplan* je tudica koja uz to nije adekvatna pa *svemirski čunak* izražava

jednu specifičnost toga vozila. No prijenos od ikalačkoga čunka do svemirskoga za nas je veoma neobičan. Osim u prijedlogu Z. Ašpergera upotrijebljen je samo jednom, i to pod navodnicima (Danas, 20. 4. 81. 95). Drugačije je u engleskom jeziku gdje je *shuttle* već prije dobio prenesena značenja pa označuje vozila koja voze tamo-amo, kao npr. omanji autobus koji neprestano ide amo-tamo, čim se napuni putnicima pa nema voznog reda, kako nas obavještava Z. Ašperger u spomenutom članku. Amerikanci su dakle pošli od svoga jezika i svojih jezičnih prilika, svoje jezične kulture i prema tome novoj vrsti vozila dali ime. Ako oni prednjače u tehničkom pogledu, to nas ne obvezuje da ih slijedimo i u jezičnim rješenjima. Naše su jezične prilike nešto drugačije i zato bismo mogli poći drugim putem. Za to vozilo nije najbitnije da plovi tamo-amo, nego da plovi slobodno svemirom, pa kao što smo avion koji plovi zrakom nazvali *zrakoplov*, tako taj svemirski avion, jer on ima sva bitna obilježja aviona osim što avion ne može u svemir, nazovemo *svemiropliv*. U izboru između *svemirskoga čunka* i *svemiroplova* mislim da *svemiropliv* ima očitu prednost jer smo pošli od svojih jezičnih prilika, svoje jezične kulture, dobili smo naziv koji već ima analošku tvorbu, koji dobro opisuje bit pojma, jednočlan je i koji prema tome ima sve potrebne uvjete da bude prihvaćen. Osim ako tko ne smisli kakav još bolji naziv. No to će biti teško jer *svemiropliv*, za razliku npr. od dvočlanova naziva *svemirski čunak*, zadovoljava još jedan uvjet: od njega se lako tvore nove riječi, u budućnosti sigurno potrebne: *svemiroplivni*, *svemiroplovac*, *svemiroplivstvo*.

Stjepan Babić